

Figur 1: Undersøkellesområdet, med Engenes i bakgrunnen.

SAKSNR	18/7243	ØK-KART			
KOMMUNE	lbestad	STED	Ånderkleiva	GNR/BNR	107/1, 107/2, 107/3, 107/7
ANGÅENDE	Ånderkleiva masseuttak				
OPPDRAK	Arkeologisk befarng			REGISTRERINGSDATO	10.07 - 23.07.2019
NY REGISTRERING AV ARKEOLOGISK LOKALITET				Nei	
INNBERETNING VED	Rudi Johan Angell Mikalsen Sunniva Eidissen Bystad			INNBERETNINGSDATO	26.07.2019

INNHold

BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN	3
DELTAGERE PÅ UNDERSØKELSEN	3
SAMMENDRAG.....	3
OMRÅDEBESKRIVELSE.....	4
METODE.....	5
GJENNOMGANG AV UNDERSØKELSEN.....	5
GRAVMINNE FRA ANDRE VERDENSKRIG.....	7
SAMMENDRAG AV UNDERSØKELSENE VED ÅNDERKLEIVA	7

FIGURLISTE

Figur 1: Undersøkellesområdet, med Engenes i bakgrunnen.....	1
Figur 2: Engenes og Ånderkleiva. Undersøkellesområde markert med rødt.	4
Figur 3: Kraftlinjetrasè. sett mot vest.....	5
Figur 4: Område for prøvestikking.....	5
Figur 5: Undersøkellesområde	7
Figur 6: Gravstein.....	8
Figur 7: Minnekors, med hjelm	8

BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

I forbindelse med at lbestad kommune startet planarbeidet med etablering av masseuttak ved Ånderkleiva, varslet Troms fylkeskommune behov for å gjøre en §9- undersøkelse for å avklare om tiltaket kommer i konflikt med automatisk fredete kulturminner. Ånderkleiva masseuttaket er planlagt til å dekke et større område sør for veien mellom Engenes og Åndervåg og like ovenfor Ånderkleiva næringsområde.

De arkeologiske undersøkelsene i regi av Troms fylkeskommune ble foretatt over to uker fra 10- 23.07.2019. Da området strekker seg fra dagens veg på knappe 10 moh. i nord og opp til 125 moh. mot Nappen i sør ble det sett potensiale for funn fra eldre og yngre steinalder samt tidlig metalltid i de delene av området som er innenfor 15-60 moh.

Figur 2: Engenes og Ånderkleiva. Undersøkelsesområde markert med rødt.

DELTAGERE PÅ UNDERSØKELSEN

Sunniva Eidissen Bystad og Rudi Johan Angell Mikalsen

SAMMENDRAG

Det ble i løpet av de to ukene i felt, prøvestukket på alle flater innenfor området som ligger mellom 15-60 moh. I tillegg ble området overflatebefart og dokumentert. Da store deler av landskapet vest for undersøkelsesområdet er påvirket av tysk byggevirksomhet fra andre verdenskrig, i form av Engenes fort, var spor fra denne tiden et potensiale. Det ble i den sammenheng dokumentert en gravstein delvis overvokst med torv og gress og et noe nyere tremonument like under kraftlinjetraseen midt i undersøkelsesområdet. Det ble foruten gravsteinen og tremonumentet ikke gjort funn av automatisk fredete kulturminner innenfor planområdet for masseuttaket.

OMRÅDEBESKRIVELSE

Planområdet for Ånderkleiva masseuttak definerte undersøkelsesområdet, som ligger på en nordvendt skråning, ved foten av fjellet Nappen, og leder ned mot Vågsfjorden. Den nedre, og nordlige, delen av undersøkelsesområdet er ca. 400 m bred fra vest mot øst, det samme gjelder midten av undersøkelsesområdet. Den øvre delen av området er tilnærmet 300 m bred. Fra sør til nord strekker undersøkelsesområdet seg ca 185 m. Ned mot fjorden avgrenses området av Andørjaveien (fylkesvei 132). På det laveste ligger området på 7-8 moh., på det høyeste, opp mot Nappen, avgrenset vårt undersøkelsesområde seg på ca. 60-65 moh. Området krysses diagonalt av en kraftlinje, og bærer noen steder preg av anleggsarbeid i forbindelse med etableringen av denne. Kraftlinja følger oversiden av en skrent på 30 moh. Denne strekker seg fra sørvest til nordøst gjennom undersøkelsesområdet. Krigsgraven ligger i skogkanten i oversiden av kraftlinjetraséen.

Undersøkelsesområdet består hovedsakelig av kupert terreng og myrdannelse, som følge av grunnvannutsig fra Nappen. I sør, over 30 moh. består undersøkelsesområdet i hovedsak av myr og noe bjørkekrattskog, med noen mindre granfelt. Lignende myrdannelse og krattskog gjentar seg nedenfor skrenten på ca. 30 moh. Midt i undersøkelsesområdet, på ca 10- 40 moh strekker det seg et plantefelt med gran, fra nord til sør. Forbi plantefeltet i øst strekker det seg en bratt skrent nedenfor lyngkledd berg. Den østlige delen av undersøkelsesområdet er preget av store, mosegrodde steinblokker. To små bekker renner gjennom undersøkelsesområdet og ned mot fjorden. Disse oppstår begge inne på undersøkelsesområdet, den ene nedenfor og den andre rett ovenfor skrenten ved 30 moh. Ved den østligste bekken er det spor etter anleggsarbeid i forbindelse med kraftlinjetraséen. Det er planert ut et 6 m bredt felt langs bekken, som leder fra kraftlinja og ned mot veien.

Figur 4: Kraftlinjetrasé, sett mot vest

Figur 3: Område for prøvestikking

Stratigrafien i prøvestikkene viste homogenitet i grunnen på nesten hele området, med myrtorv og sand med vannrullet stein, med sterilt sand- og steinlag i bunn. Noen steder var det doble lag med myrtorv og sand. Ved skogsveien vest for undersøkelsesområdet var det omrotede masser, mens det på berghyllene øst på undersøkelsesområdet var lyng, et lyngbrannlag og rett ned på finkornet grå sand over berggrunnen.

Planområdet for Ånderkleiva masseuttak ligger like sørøst for Engenes, hvor det er registrert flere automatisk freda kulturminner under ØK-registreringer i 1966. Disse omfatter flere gravhauger, et gravfelt, en gravrøys, samt en gårdshaug. Flere av gravhaugene skal ha vært helt eller delvis fjernet før registreringene i 1966, som følge av veibygging og pløying. Samtlige registreringer er udaterte, men automatisk fredet. Kulturmiljøet på Engenes omfatter også Andørja kirkested, med Andørja kirke, bygget i 1914.

Det har vært betydelig aktivitet på Engenes, og Andørja generelt, under andre verdenskrig. Etableringen av Engenes Fort omfattet bygging av skytterstillinger, bunkere, lagre og andre bygg relatert til tysk militær tilstedeværelse. Området er fortsatt preget av aktiviteten under krigen, med mange gjenværende konstruksjoner. I dag brukes området til turformål og elgjakt, og det er anlagt skogsvei, rett vest for undersøkelsesområdet, som går forbi flere tyske konstruksjoner.

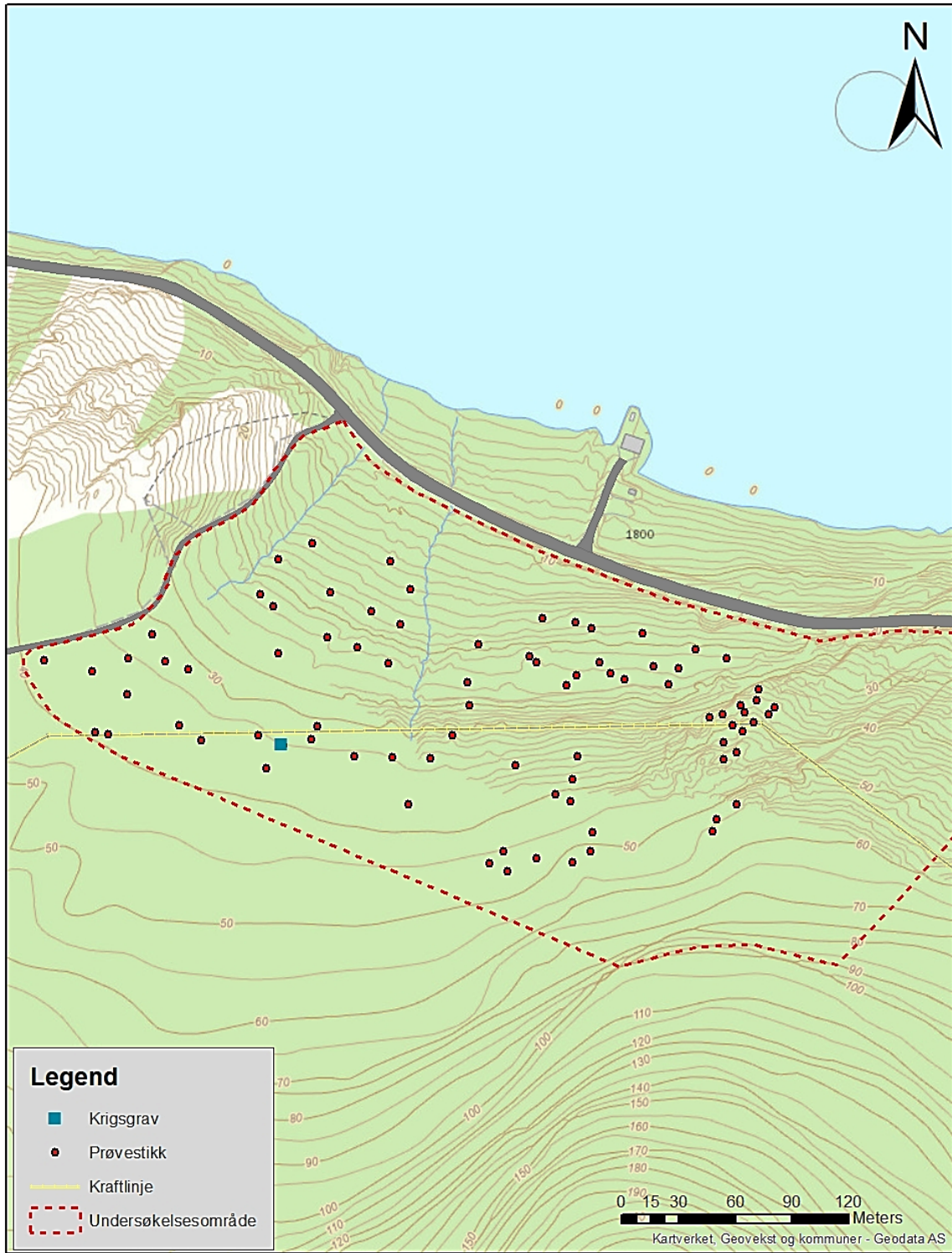
METODE

Undersøkelsesmetoden bestod av overflatebefaring av området fra veien i nord og opp forbi kraftlinjen i sør, opptil 70 moh. Ved overflatebefaring undersøker man markoverflaten for synlige kulturminner, og andre indikasjoner på menneskelig aktivitet. For å oppdage kulturminner som ikke er synlig på markoverflaten, det gjelder hovedsakelig spor etter steinalderen og tidlig metalltid, ble prøvestikking utført. Prøvestikk ble satt på alle flater mellom 15-60 moh. Prøvestikking går ut på å grave prøveruter på 40x40 cm, gjennom de forskjellige jordlagene. Massene fra disse blir gjennomgått, gjerne ved tørr- eller vannsålding, og det graves ned til steril grunn. Steril grunn er undergrunn som ikke har vært påvirket av menneskelig aktivitet. Prøvestikking opp til like over 60 moh. er prioritert da funn fra Sør-Troms i senere år har vist at man finner eldre steinalder så høyt som 60+ moh.

Store deler av området er dekket av tett skog og kratt, i tillegg til områder med stor og tett granskog. Overflatebefaring av disse områdene var derfor utfordrende og det var behov for nøye befaring for å få full oversikt over disse delene av planområdet. Myr utgjorde også en stor del av planområdet. Det ble satt prøvestikk i alle myrområdene for å få oversikt over dybde og potensiale for eventuelle funnførende lag under myrtorven.

GJENNOMGANG AV UNDERSØKELSEN

Planområdet ble overflatebefart i omganger, i sammenheng med at vi forflyttet oss over planområdet for prøvestikking. Det ble i løpet av overflatebefaringen observert og dokumentert en liggende gravstein og et stående tremonument like under kraftlinjen midt inne i planområdet. Ut over gravsteinen og tremonumentet var det ingen synlige arkeologiske strukturer som ble observert i løpet av overflatebefaringen. Det ble gravd prøvestikk over hele undersøkelsesområdet hvor dette var mulig i høyden 15-60 moh. Dette gjaldt hovedsakelig på alle tilgjengelige tørre flater, men det ble også gravd flere prøvestikk i slakt skrånende terreng, og på tilgjengelige flater i kupert terreng og i myrområder. Det ble ikke gjort funn i løpet av prøvestikkingen.

Figur 5: Undersøkelserområde

Gravminne fra andre verdenskrig

På bakkekanten som kraftlinjen følger fra øst mot vest ved Ånderkleiva ble det dokumentert en liggende gravstein og et stående tremonument like under kraftlinjen. På gravsteinen, som er en del overvokst og en stor del av skriften er vanskelig å lese, står tilsynelatende navnet Theo Lipski. og datoene 15.12.1914 til 16.06.1945. Etter informasjon fra en lokal informant, som kjente til graven, ble det opplyst at selve graven skulle være flyttet like etter krigen og at det ikke skulle være noen gravlagt der i dag, men han understrekte at det var usikkerhet rundt dette. I følge gravsteinen døde Theo Lipski få dager etter krigens slutt i Norge, og informanten fortalte at dette skulle ha skjedd under rydding av et tysk minefelt i området. I årene etter krigen hadde det vært besøk av flere av Theo's medsoldater, men det var nå flere år siden sist. Like bak den liggende gravsteinen står et ca. 2 meter høyt tremonument i form av et kors med to skrå planker fra toppen av korset og ned mot de to armene. Tremonumentet er tydelig yngre enn gravsteinen og det er i bunnen festet i berget med det som ser ut til å være bolter i rustfritt stål. På trekorset står det "zum andenken" (oversatt "til minne"). Ved foten av monumentet ligger også en tysk hjelm fra krigen. Hjelmen er rustet og har enkelte skader, men er ellers hel. Den lokale informanten kunne også opplyse om at de ved elgjakten på høsten henger opp hjelmen på tremonumentet.

Figur 6: Gravstein

Etter å ha tatt kontakt med Krigsgravtjenesten ved Kulturdepartementet fikk vi bekreftet at Theo(dor) Lipski er gravlagt på Narviks tyske krigsgravplass. Minnesmerket som ble oppdaget i Ånderkleiva er dermed ikke en grav, eller en krigsgrav, og er følgelig ikke fredet etter Gravferdsloven og Krigsgravforskriften. Steinstøtta og trekorset kan være reist som et privat minnesmerke av Lipskis medsoldater, for å markere stedet hvor han mistet livet, eller eventuelt at han opprinnelig ble gravlagt her før han ble flyttet til gravplassen i Narvik.

SAMMENDRAG AV UNDERSØKELSENE VED ÅNDERKLEIVA

I løpet av 10 dager i felt ble hele undersøkelsesområdet undersøkt med visuell overflatebefaring, og store deler av området ble undersøkt ved prøvestikking. Områdene som ble prøvestukket ble valgt ut på grunn av høyde over havet (hovedsakelig ca. 15-60 moh.) og terrengets utseende. Det ble ikke påvist nye automatisk fredete kulturminner, men en krigsgrav fra andre verdenskrig, som vil komme i konflikt med planområdet.

Figur 7: Minnekors, med hjelm